
*Demokracija, javnost i mediji**

Izlaganje sa znanstvenog skupa

316.77(497.6)"198/200"

Primljeno: 29. lipnja 2004.

**Utjecaj pluralizma medija na demokratski proces
u Bosni i Hercegovini**

MARKO SAPUNAR**
ZORAN TOMIĆ***

Sažetak

Međunarodna zajednica je provedbom dobro osmišljene strategije u Bosni i Hercegovini uspostavila pluralnu i neovisnu medijsku sferu koja osigurava stvaranje javnog diskursa s objektivnim informiranjem i mnoštvom različitih mišljenja. Takva medijska scena pridonosi slobodi izražavanja, izgradnji kulture dijaloga, civilnog društva, a korektiv je državnim i političkim strukturama. U radu se analizira i medijska scena u Bosni i Hercegovini od osamdesetih godina prošlog stoljeća do današnjih dana. U etapama se istražuju pluralizam medija u prijeratnoj Bosni i Hercegovini, za vrijeme rata, kao i medijska scena nakon potpisivanja Daytonskog sporazuma. Navedeni su i statistički pokazatelji koji služe za kvantitativnu analizu razvoja medija u BiH, a pokazatelj su i raznovrsnosti medijske scene.

Ključne riječi: mediji, pluralizam, BiH, Daytonski sporazum, međunarodna zajednica

Uvod

Bosanskohercegovačka medijska scena tijekom Domovinskog rata u BiH znatno se promijenila u odnosu na stanje iz doba socijalističkog uređenja. Tijekom rata gotovo su sve općine osnovale svoje radiopostaje, a svi regionalni centri pokrenuli su i televizije. Tisak je također doživio svoj ubrzani razvitak. Dakako da je riječ o kvantitativnom pri-

* U ovom broju časopisa objavljujemo drugi dio izlaganja sa znanstvenog skupa "Javnost, mediji i demokracija", koji je 28. i 29. lipnja ove godine održan na Fakultetu političkih znanosti.

** Marko Sapunar, izvanredni profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu, predstojnik Odsjeka za političku komunikaciju i odnose s javnošću.

*** Zoran Tomić, vanjski suradnik Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na kolegijima Promotivno komuniciranje i Odnosi s javnošću.

stupu bosanskohercegovačkoj medijskoj sceni. Budući da se zemlja nalazila u teškom i krvavom ratu, suviše je i spominjati kakva je bila kvaliteta medija s aspekta objektivnog i slobodnog novinarstva.

Poslije potpisivanja Daytonškoga mirovnog sporazuma, najprije su stvorene pretpostavke za mir u BiH, potom i za uređenje medijske scene koja najizravnije utječe na stanje u zemlji. Zadaću uređenja medija preuzele su međunarodne organizacije, ponajprije OEES i OHR. Pomno biranom strategijom ove su organizacije s pomoću novoosnovanih regulatornih tijela uspjele osloboditi medije iz “zagrljaja” politike. U drugoj fazi regulacije i “discipliniranja” medija donesene su odluke o dugoročnim dozvolama, što je bio kraj “divlje” medijske scene. Danas takva medijska scena ima svoju logiku, utemeljenu na potrebama, načelu pluralizma, Ženevskoj konvenciji i interesima BiH u približavanju euroatlanskim integracijama.

Povijesni razvitak medija u Bosni i Hercegovini

Kad su u pitanju mediji, Bosna i Hercegovina je u bivšoj SFRJ dijelila sudbinu ostalih republika. Prema Ustavu SR Bosne i Hercegovine iz 1989. godine, “društvenim sustavom informiranja osigurava se usklađeno evidentiranje, prikupljanje, obrada, pokazivanje i razmjena podataka, činjenica i informacija važnih za život, rad, razvitak i odlučivanje u svim područjima društvenog života, kao i dostupnost tih podataka, činjenica i informacija, na način utvrđen zakonom”.¹ Statistički podatci pokazuju da je medijska scena bila organizirana tako da su gotovo svi regionalni centri, kao i neki drugi manji gradovi, imali vlastite radiopostaje. Prva službena radiopostaja u Bosni i Hercegovini bila je radiopostaja Sarajevo koja je počela emitirati program 10. travnja 1945. godine, a emitiranje je trajalo 60 minuta.² Prva lokalna radiopostaja u Bosni i Hercegovini bila je radio Tuzla koja je počela emitirati program 1953. godine. Radio Brčko počeo je emitirati program 1960., Radio Modriča 1964., Radio Gradačac 1965., Radio Jajce i Radio Bihać 1966., Radio Banja Luka, Doboj, Odžak, Travnik 1967., Radio Mostar, Zenica, Tešanj 1969., Radio Goražde, Ključ 1970. itd. (Kujundžić/Vego, 2003.: 77-79).

Prema podacima dostupnim u statističkim godišnjacima SR BiH, 1982. godine u Bosni i Hercegovini je bilo 45 radiopostaja. Do 1990. godine njihov je broj neznatno rastao, tj. 1990. godine Bosna i Hercegovina je imala 49 radiopostaja u kojima je radilo ukupno 1.115 djelatnika. Od 1982. do 1990. po godinama je to izgledalo kao u Tablici 1.

Kod televizijskih postaja situacija je znatno drukčija. U vrijeme postojanja SR BiH, kao sastavnice SFRJ, postojala je samo jedna TV postaja. Bila je to službena, državna Televizija Sarajevo kao dio Jugoslavenske Radio Televizije JRT. Televizija Sarajevo je 1989. godine proizvodila 3.086 sati domaćeg programa, a imala je 623.000 televizijskih pretplatnika, što je bilo sedam stanovnika na jedan televizijski prijammik u BiH.³

¹ Članak 81., Ustav SR Bosne i Hercegovine, *Službeni list SR BiH*, Sarajevo, 1989.: 80.

² *Godišnjak Jugoslavenske Radio Televizije*, Beograd, 1996.: 167.

³ *Statistički godišnjak SR BiH*, 1990.: 262.

Tablica 1: Broj radiopostaja u BiH od 1982. do 1990.⁴

God.	Broj radiopostaja	Ukupno sati emisija	Ukupno radnika
1982.	45	59.498	966
1983.	45	58.883	1.003
1984.	45	69.978	951
1985.	45	70.859	1.110
1986.	47	71.897	1.095
1987.	47	76.378	1.120
1988.	47	79.158	1.115
1989.	49	76.471	1.114
1990.	49	78.959	1.115

Tablica 2: Broj TV postaja u BiH od 1984. do 1989.⁵

God.	Studijski centri za TV	TV predajnici i pretvarači	Domaći program u satima
1984.	1	153	...
1985.	1	155	...
1986.	1	376	2.419
1987.	1	406	2.653
1988.	1	430	2.764
1989.	1	448	3.086

Statistički zavod SR BiH nije službeno bilježio broj tiskovina na području BiH za vrijeme bivšega društvenog i političkog uređenja. No, poznato je da je najveći autoritet na području dnevnih tiskovina tih godina bilo sarajevsko *Oslobođenje*.

Mediji i domovinski rat

Uoči prvih demokratskih izbora u Bosni i Hercegovini koji su održani 18. studenoga 1990. godine (Tomić/Herceg, 1999.: 65) stanje medija nije se bitno promijenilo u odnosu na nekoliko prethodnih godina. BiH je imala 49 radiopostaja, jednu državnu TV postaju i dnevne listove *Oslobođenje* i *Večernje novine*. Utjecajne su bile i tiskovine iz susjednih zemalja, ponajprije Hrvatske i Srbije.

Početak agresije na Bosnu i Hercegovinu, točnije samoorganiziranjem s jedne strane Srba u Skupštinu srpskog naroda u BiH, s druge strane Hrvata u Hrvatsku zajednicu Herceg Bosnu (18. studenoga 1991. godine) (Ibrahimagić, 2001.: 25). podijelio se i

⁴ Statistički godišnjak SR BiH, god. 1990.: 262.

⁵ Statistički godišnjak SR BiH, god. 1990.: 262.

medijski prostor u Bosni i Hercegovini. Tri nacionalno i vojno teritorijalno odvojena prostora činila su zasebne medijske cjeline.

Signal TV Sarajeva emitiran je preko jedanaest glavnih predajnika i 186 relejnih stanica. Do kraja 1992. godine srpska TV, uz pomoć tadašnje JNA, preuzela je pet predajnika,⁶ a predajnik Tušnica preusmjeren je u hercegbosansku mrežu TV Erotel (Thompson, 2000.: 228). Do priznanja BiH kao neovisne države 6. travnja 1992. godine otprilike polovinu njezina teritorija pokrivaio je signal Radiotelevizije Srbije (RTS).⁷

U vrijeme ratnih okolnosti razvijali su se i ratni mediji. Većina gradova u BiH dobila je svoje lokalne radiopostaje koje su osnivala i financirala općinska vijeća. Ratni stožeri tiskali su i lokalne listove koji su bili kratkoga vijeka. Uglavnom je teško precizirati koliko je bilo tiskanih i elektroničkih medija u vrijeme podijeljene Bosne i Hercegovine. Medijski život u Sarajevu činili su dnevni listovi *Oslobođenje*, *Večernje novine*, poslije i *Avaz*, tjednik *Dani*, *Slobodna Bosna*, *Sarajevo Times*, *Behar* itd. U glavnom gradu djelovalo je i osam neovisnih FM radiopostaja, među njima i Vrhbosna koju je u proljeće 1993. pokrenulo Hrvatsko kulturno društvo Napredak (Thompson, 2000.: 231).

Osim elektroničkih medija i tiskovina osnivaju se i prve agencije. Vlada BiH, nakon međunarodnog priznanja, u travnju je 1992. godine osnovala agenciju BiH Press (Thompson, 2000.: 237). Zadaća agencije u osnivanju bila je izvješćivati o aktivnostima predsjedništva, vlade i ministarstava. Vlada HR HB 30. kolovoza 1993. osnovala je svoju hercegbosansku novinsku agenciju HABENU (Tomić, 1998.: 19). Srpska novinska agencija SRNA svoju prvu vijest objavila je 7. travnja 1992. godine.⁸ Federacija BiH osnovala je svoju agenciju FENU u studenome 2000. godine.⁹

Tek potpisivanjem Washingtonskoga sporazuma i formiranjem Federacije BiH (18. ožujka 1994.) i Daytonskoga mirovnog sporazuma 21. studenoga 1995. godine stvoreni su uvjeti za sagledavanje kakve-takve medijske slike u BiH i integraciju medija.

Prema podacima Media plana, prve privatne organizacije u BiH specijalizirane za istraživanje i analizu medija, u lipnju 1996. godine medijska je scena izgledala tako da je u BiH bilo ukupno 145 tiskovina, 92 radiopostaje, 29 TV postaja i šest novinskih agencija.¹⁰

⁶ Prvi zauzeti predajnik, 1. kolovoza 1991., bio je na Kozari i on je pokrivaio sjeverni dio središnje i sjeverozapadnu Bosnu, uključujući Banja Luku, Prijedor i Sanski Most.

⁷ Krajem travnja zauzet je predajnik na Veležu i tako je mostarski studio 29. travnja ostao bez veze sa Sarajevom. Dva dana poslije zauzet je predajnik na Vlašiću u središnjoj Bosni. U lipnju je preusmjeren predajnik na Leotaru u istočnoj Hercegovini.

⁸ <http://www.srna.co.yu>

⁹ <http://www.fena.ba>

¹⁰ *Monitoring Report*, br. 9., Media plan, Sarajevo 31. lipnja 1996.

Tablica 3: Stanje medija u Bosni i Hercegovini 1996.¹¹

Vrsta medija	broj
Tisak	145
Radiopostaje	92
TV postaje	29
Agencije	6
Ukupno	272

Tablica 4: Stanje medija u Republici Srpskoj 1996.

Vrsta medija	broj
Tisak	25
Radiopostaje	36
TV postaje	7
Agencije	1
Ukupno	69

Tablica 5: Stanje medija u Federaciji BiH 1996.

Vrsta medija	broj
Tisak	120
Radiopostaje	56
TV postaje	22
Agencije	5
Ukupno	203

Prema podacima Media plana u Federaciji BiH na području s većinskim bošnjačkim pučanstvom bilo je 110 tiskovina, 41 radiopostaja, 17 TV postaja i 4 agencije. Na području s hrvatskim većinskim pučanstvom bilo je 10 tiskovina, 15 radiopostaja, pet TV postaja i jedna agencija. Međutim, prema istraživanju Zaklade hrvatskoga državnog zavjeta, Ured za Federaciju BiH, Hrvati su u to vrijeme imali 36 tiskovina, 28 radiopostaja, četiri TV postaje i tri agencije (Tomić/Herceg, 1999.: 48).

I ovi različiti podatci o medijskoj sceni u BiH prije Daytonskoga sporazuma govore koliko su i istraživači imali problema istražiti pluralizam medija zbog ograničenog kretanja, raspada komunikacija, tj. u vrijeme ratnih djelovanja u BiH.

¹¹ *Monitoring Report*, br. 9., Media plan, Sarajevo 31. lipnja 1996.

Pluralizam medija u postdaytonskoj Bosni i Hercegovini

Bosna i Hercegovina do 1992. godine bila je republika u sastavu bivše SFRJ. U to vrijeme mediji su u najvećoj mjeri bili u službi politike, a njihova razvijenost u skladu s političkim interesima. U takvom društvenom uređenju postojala je monopolska kontrola nad medijima, a “u demokraciji je kontrola raspršena, a sadržaj je pluralistički” (Street, 2003.: 195). Taj pluralistički sadržaj u izgradnji bosanskohercegovačkih medija znatnije se i sustavnije počinje razvijati prestankom rata u BiH i potpisivanjem Daytonškoga mirovnog sporazuma. Neposredno nakon potpisivanja Daytonškoga sporazuma, točnije omogućivanjem protoka ljudi i informacija u svim trima područjima stječe se prva objektivnija i točnija slika stanja medija.

Tablica 6: Stanje medija u BiH 1997.

Vrsta medija	Federacija BiH	Republika Srpska	Ukupno BiH
Radiopostaje	97	59	156
TV postaje	34	18	52

Iako se Daytonski mirovni sporazum ne bavi izričito medijima, njegovo značenje u razvitku pluralizma medija u BiH jest u tome što je osigurao sudjelovanje nekoliko međunarodnih organizacija u provedbi mira, koje su se pitanjima pluralizma i rada medija bavile izravno ili neizravno. To su: OSCE (*Organization for Security and Cooperation in Europe*), IFOR (*Implementation Force*), OHR (*Office of the High Representative*) i IPTF (*International Police Task Force*).

Međunarodna je zajednica, preko navedenih organizacija, bila suočena s izazovom da potpuno rekonstruira postojeću medijsku sferu da bi se potaknuo mirovni proces. U razdoblju od 1996. do 1998. godine doneseno je nekoliko važnih odluka koje su ovlastile OHR i OESS da interveniraju u medijskoj areni u BiH (Jusić, 2000.: 257-258):

- U okviru Anexa 3. Daytonškoga sporazuma – Izbori, OESS je ustanovio *Pravila i upute za rad medija*, namijenjena za regulaciju medijske scene. Pravila definiraju temeljna pitanja vezana za rad medija tijekom izborne kampanje
- U travnju 1996. godine OESS je utemeljio *Povjerenstvo eksperata za medije* – (*Media Expert Commission*) kao svojevrsnu regulatornu instituciju
- Na Londonskoj konferenciji 1996. godine razgovaralo se o medijima. Od vlasti u BiH zatraženo je stvaranje novoga zakonskog okvira za stvaranje i rad *broadcasting* postaja i izdavanje potrebne dozvole za rad OBN-a i TV IN-a
- Na konferenciji u Sintri, 30. svibnja 1997. godine, donesena je deklaracija koja je dala široko ovlaštenje OHR-u, uključujući i pravo na intervenciju u medijskoj sferi

- Na sastanku Vijeća za implementaciju mira u Bonnu, u prosincu 1997., ovlašten je OHR da osnuje *Neovisno povjerenstvo za medije* (IMC – *Independent Media Commission*) koja je počela s radom u lipnju 1998.¹²
- Na konferenciji u Luxemburgu 9. srpnja 1998., zatražena je rekonstrukcija RTV BiH (Kujundžić/Vego, 2003.: 103)
- Stanje medija u BiH razmatrano je i na Madridskoj konferenciji, održanoj 15. i 16. prosinca 1998. godine.

Prema navedenim dokumentima, OHR i OESS ovlašteni su da izvrše potpunu rekonstrukciju i demokratizaciju medijske scene u BiH, gdje se pitanje pristranosti bosansko-hercegovačkih medija pojavljivalo pod različitim krinkama. Promatrajući rad medija u prvim godinama postdaytonske BiH, možemo reći da u svom radu najveći broj medija podliježe svim tipovima pristranosti – stranačkoj, propagandnoj, nenamjernoj i ideološkoj.

Zbog očitog manjka neovisnih i profesionalnih medija (tako su medijsku scenu vidjele međunarodne organizacije) postojala je potreba za potpunom preobrazbom medijske arene. U skladu s tim razvijena je široka strategija pod vodstvom OHR-a i OESS-a.

Prvi su strateški koraci bili prihvaćanje OESS-ovih *Pravila i uputa o radu medija*, te osnivanje *Povjerenstva eksperata za medije* (MEC). Ovo je bio prvi korak u kreaciji osnovne medijske regulative. Povjerenstvo je dalje ustanovilo Središte za nadgledanje medija, šest regionalnih medijskih stručnih potpovjerenstava, kao i tim za potporu pristupa medijima, a sve u svrhu osiguranja potpunog nadzora nad radom medija u BiH.¹³

Kako je funkcija Povjerenstva eksperata za medije bila ograničena samo na izborni proces, postojala je potreba sustavne i opće regulative medijske scene. U tu svrhu, kao sljedeći strateški korak, osnovano je *Neovisno medijsko povjerenstvo* – IMC. Ovo je tijelo imalo ovlasti sankcioniranja neposlušnih medijskih organizacija sve do zabrane rada medija. IMC je donio *Pravila o djelovanju radio-difuznih organizacija* kojima se regulira rad radijskih i televizijskih postaja.

Sljedeći strateški korak OHR-a i OESS-a bio je priprema i prihvaćanje zakona o javnoj radiodifuziji u obama entitetima. S tim u vezi OHR i OESS ovlašteni su da spriječe miješanje HRT-a i RTS-a u medijski prostor BiH.¹⁴ Početkom lipnja 1998. godine tri člana Predsjedništva BiH Alija Izetbegović, Momčilo Krajišnik i Krešimir Zubak pod nadzorom Visokog predstavnika Carlosa Westendorpa potpisali su Memorandum o razumijevanju kojim je preuzeta obveza preustroja RTV BiH na način koji je utvrdio Visoki predstavnik. Samo nekoliko dana nakon potpisivanja Memoranduma, Visoki je predstavnik donio odluku o rekonstruiranju javnog RTV sustava u BiH. Odlukom su

¹² IMC je 1. kolovoza 1998. godine prihvatila Pravila o djelovanju radio-difuznih kompanija kojim se uređuje rad svih radiopostaja i TV postaja u BiH.

¹³ <http://www.oscebih.org>

¹⁴ Od HRT-a i RTS-a je zatraženo da poštuju međunarodne norme o radiodifuziji i IMC-ova pravila te da reguliraju svoje djelovanje u medijskom prostoru BiH kroz odgovarajuće poslovne ugovore i u skladu sa zakonima BiH.

utemeljene tri RTV kuće¹⁵: RTV Federacije BiH, RTV Republike Srpske i Javni servis PBS.¹⁶

Još jedan dio strategije međunarodne zajednice odnosi se na uspostavljanje pluralne i neovisne medijske sfere koja treba osigurati “stvaranje javnog diskursa s objektivnim informisanjem i mnoštvom različitih mišljenja” (Jusić, 2000.: 259). Ta se strategija ogledala u znatnoj financijskoj i materijalnoj pomoći medijima¹⁷ koji nisu pod jakom kontrolom lokalnih vlasti.¹⁸

Nadalje, OEES je razvio *Program za istraživanje i razvitak neovisnih medija*, potom je podržao programe nevladinih organizacija kojima se obučavaju novinari i medijski menadžeri. Svrha ovih nastojanja jest osposobljavanje novinara i menadžera za rad u uvjetima pluralne demokracije i tržišnoga gospodarstva. Nastojanja usmjerena na pluralizaciju medijske scene i edukaciju osoblja dalje su unaprijeđena strategijom usmjerenom na uspostavljanje različitih oblika međuetničke komunikacije i kooperacije.

U otklanjanju informativne blokade i “ponovnog uspostavljanja efikasnih međuetničkih i međuentitetskih oblika kooperacije i komunikacije” (Jusić, 2000.: 260) OHR i OEES uspostavljaju nove medije i osiguravaju distribuciju tiska. Među novoutemeljenim medijima su OBN – *Otvorena radio-difuzna mreža (The Open Broadcast Network)*¹⁹ i radio FERN (*Free Elections Radio Network*).²⁰ Svrha osnivanja ovih medija bila je potpora demokratizaciji, slobodi izražavanja i neovisnom novinarstvu, kao i osiguranje programa na državnoj razini.²¹

Osim navedenih strateških koraka, međunarodna je zajednica (OEES) razvila program distribucije tiska, potom *Kampanju informiranja javnosti – Public Service Information Campaign* (OHR), kao i mjere oslobađanja medija od pritiska i kontrole političkih stranaka i moćnika.

¹⁵ S ovim se prijedlogom nije složila većina političkih, kulturnih i drugih institucija Hrvata u Bosni i Hercegovini smatrajući da je odluka nepravedna i da ne odražava stvarne interese hrvatske nacionalne zajednice.

¹⁶ Prema ovoj odluci, PBS je javna RTV i služi cijeloj BiH.

¹⁷ Knezović (1998.) navodi podatke neravnomjerne i neizbalansirane pomoći fonda Otvoreno društvo u korist bošnjačkih medija.

¹⁸ Samo tijekom 1996. godine različiti su sponzori donirali 5,17 milijuna američkih dolara.

¹⁹ Međunarodni su sponzori tijekom 1996. i 1997. godine u OBN uložili 17,5 milijuna američkih dolara.

²⁰ Ovaj međunarodno sponzorirani projekt, radio FERN, počeo je s radom 15. srpnja 1996. godine. Uz potporu Švicarske vlade, FERN je pokrivaio 80% Federacije i 65% Republike Srpske.

²¹ Thompson u piše o tome kako OBN, mreža neovisnih televizijskih postaja i njezin kanal TVIN, predstavljaju kontroverzan primjer međunarodne pomoći medijima (2000.).

Rezultati primjene medijske politike Međunarodne zajednice

Primjena navedenih mjera međunarodnih organizacija praćena je brojnim problemima i mnoštvom opstrukcija. Unatoč tomu, zabilježen je i niz uspjeha. Javne radiotelevizije SRT i RTV BiH “otrgnute su od dominantnog utjecaja nacionalističkih stranka” (Jusić, 2000.: 263).

Iako je rad regulatornih tijela bio spor, dao je rezultate. Regulatorna su tijela prilikom ocjenjivanja elektroničkih medija i izdavanja dugoročnih (stalnih) dozvola uspostavila četiri bitna parametra kojima su ocjenjivali kandidate-medije: 1) program, 2) financijska isplativost, 3) tehnika i 4) prethodno kršenje Kodeksa IMC-a.²²

Nakon dviju faza ocjene, osobito nakon završetka druge faze izdavanja dugoročnih dozvola elektroničkim medijima, u BiH je bez dozvole za rad ostalo 40 posto medija (Vego, 2002.: 121). Takvom politikom regulacije stvoreni su kakvi-takvi uvjeti za realnu i optimalnu procjenu te potrebe medija u BiH, a sve u skladu s proklamiranim načelima demokracije, pluralizma medija i Ženevske konvencije.

Mediji koji su dobili dugoročne dozvole morali su u svom radu poštovati sve zakonske odredbe o radiodifuziji, kao i važeće kodekse. Rezultat takvog pristupa uređenju medija jest činjenica kako su danas, više nego ikada, mediji u BiH otvoreniji za različita razmišljanja i dijalog, u znatnoj su mjeri korektiv društva, a u funkciji su informiranja i educiranja javnosti.

Prema podacima Statističkog godišnjaka/ljetopisa Federacije BiH, koji izdaje Federalni zavod za statistiku, 2002. godine bilo je 76 radiopostaja u Federaciji BiH, a 25 televizijskih postaja. U tablicama koje slijede naveden je broj ovih medija u Federaciji BiH od 1998. do 2002. godine.

Tablica 7: Broj radiopostaja u Federaciji BiH od 1998. do 2002.²³

God.	Radio postaja u FBiH	Ukupno sati emisija	Ukupno radnika
1998.	79	402.647	1.269
1999.	77	439.894	1.222
2000.	78	491.604	1.213
2001.	74	445.879	1.027
2002.	76	516.543	1.077

²² Jedno od temeljnih pitanja bilo je i poštovanje frekvencijskog spektra BiH, što je regulirano Ženevskom konvencijom iz 1984. godine. Zbog boljeg upravljanja frekvencijskim spektrom IMC je BiH podijelio na 13 regija.

²³ Statistički godišnjak/ljetopis Federacije BiH, Federalni zavod za statistiku, 2003., 334.

Tablica 8: Broj TV postaja u Federaciji BiH od 1998. do 2002.²⁴

God.	TV postaja u FBiH	Ukupno sati emisija	Ukupno radnika
1998.	24	73.138	1.129
1999.	26	80.755	1.190
2000.	28	92.927	1.189
2001.	26	88.353	885
2002.	25	100.553	1.951

Takvo je stanje u većem bosanskohercegovačkom entitetu od 1998. do 2002. kad su prisrijedi elektronički mediji. Godinu dana poslije 2003. godine na razini cijele BiH stanje medija bilo je sljedeće:

Tablica 9: Stanje medija u BiH 2004.

Vrsta medija	BiH	Javne	Privatne
Radiopostaje	141	62	79
TV postaje	42	16	26

Kako statistički zavod ne objavljuje pregled tiskovina, najbolju sliku ovih medija moguće je dobiti u Vijeću za tisak BiH koje je osnovano u ljeto 2000. godine imenovanjem prvih dvanaest članova, predstavnika tiska i javnosti. Dužnost predsjedavajućega pripala je članu Povjerenstva za žalbe na tisak u Velikoj Britaniji.²⁵

Prema podacima Vijeća za tisak u Bosni i Hercegovini, koji koristi podatke Ureda za informiranje Vlade Federacije BiH, u Bosni i Hercegovini 2004. godine izlazi 226 tiskovina. Dnevne novine su: *Dnevni avaz*, *Večernje novine – Jutarnje novine*, *Oslobođenje*, *Sarajevske novine*, *Dnevni list*, *Glas srpski* i *Nezavisne novine*. Pregled tiskovina po entitetima u BiH tijekom 2004. godine jest sljedeći:

Tablica 10: Tisak po entitetima u Bosni i Hercegovini²⁶

God.	Federacija BiH	Republika Srpska	Ukupno
2004.	147	79	226

²⁴ Statistički godišnjak/ljetopis Federacije BiH, Federalni zavod za statistiku, 2003., 334.

²⁵ Bosna i Hercegovina prva je u jugoistočnoj Europi uspješno formirala Vijeće za tisak, prihvaćajući osnovne principe samoregulacije u novinarstvu. Ovaj je korak, od iznimmoga profesionalnog značenja, uslijedio nakon što su postojeće novinske udruge u BiH prihvatile jedinstven Kodeks za tisak, u travnju 1999. godine. Svesrdnu pomoć novinskim udrugama u procesu uspostave samoregulacije u BiH pružili su Odjel za razvoj medija OESS-a, misija EU u BiH, CRA (bivša IMC) i Irex Pro Media.

²⁶ Vijeće za tisak BiH (<http://www.vzs.ba>).

Prema podacima vijeća za tisak od potpisivanja Daytonškoga sporazuma prestalo je izlaziti 81 registrirano glasilo, koja su najčešće izlazila mjesečno ili dva puta mjesečno. U republici Srpskoj prestale su izlaziti 44 tiskovine.

Kada je posrijedi pluralizam elektroničkih medija, Centralna regulatorna agencija (CRA), koja je promijenila ime u Regulatornu agenciju za komunikacije (RAK),²⁷ daje popis svih elektroničkih medija u BiH. Prema podacima RAK-a²⁸ tijekom 2004. godine u BiH radi šest javnih TV servisa,²⁹ 41 TV postaja i 143 radiopostaje.

Tablica 11: Elektronički mediji u BiH 2004. godine³⁰

God.	Javni TV servisi	TV postaje	Radiopostaje u BiH	Radio srednji val	Aplikanti za kablisku TV distribuciju
2004.	6	41	143	5	2

Javni televizijski servisi u Bosni i Hercegovini su: središnji TV program na razini cijele BiH PBS, potom dva programa federalne televizije 1 i 2, TV Republike Srpske (JP RT RS). Javni radioprogrami su: BH Radio 1, Radio Federacije BiH i Radio Republike Srpske (JP RT RS).

Tablica 12: Radio i TV postaja po strukturi vlasništva

Radio		TV	
Javni	Privatni	Javni	Privatni
62	81	15	26
43%	57%	37%	63%

Prema navedenim statističkim podacima, očito je kako je strategija izgradnje medija u Bosni i Hercegovini išla u smjeru stvaranja potrebnih javnih servisa, ali i u smjeru privatizacije medija. Ta je privatizacija danas sve intenzivnija, što pokazuje da je već 63% TV postaja i 57% radiopostaja u privatnim rukama. I ovi pokazatelji jamac su slo-

²⁷ RAK je prvotno uspostavljena Odlukom Visokoga predstavnika 2. ožujka 2001. godine spajanjem nadležnosti Neovisnoga povjerenstva za medije (emitiranje) i Regulatorne agencije za telekomunikacije, koje su dotad radile odvojeno. 21. listopada 2002. godine na snagu stupa Zakon o komunikacijama (*Sl. glasnik BiH*, br. 31/03) koji konačno definira mandat i oblasti regulacije RAK-a.

²⁸ <http://www.cra.ba>.

²⁹ PBS, FTV 1 i 2, JP RT RS (televizija), BH Radio 1, Radio Federacije BiH i JP RT RS (radio).

³⁰ Prema podacima Centralne regulatorne agencije (CRA) u BiH 2004. godine (<http://www.cra.ba>)

bodnoga poslijeratnog novinarstva u BiH, ili točnije pretpostavka su za oslobađanje od političkih i drugih pritisaka.³¹

Zaključak

Razvitku medija u BiH znatno su pridonijeli ratni sukobi u BiH. Ovakav zaključak moguć je samo s kvantitativnoga gledišta, tj. broja medija. Ako pluralizam promatramo kao “zastupanje i vjeru u različitost”, posve je jasno da ne možemo govoriti o pluralizmu medija u BiH samo s kvalitativne strane. Dapače, mnogi su mediji imali huškačku i propagandnu ulogu tijekom rata i dugo nakon potpisivanja Daytonskoga sporazuma.

U složenim poslijeratnim okolnostima u BiH, međunarodna zajednica, temeljem mnogih ovlasti, provedbom dobro osmišljene strategije, uspostavila je pluralnu i neovisnu medijsku scenu koja osigurava stvaranje javnoga diskursa s objektivnim informiranjem i mnoštvom različitih mišljenja. Takvi su mediji danas sve više interaktivni mediji i predstavljaju tribinu i prostor za stvarni dijalog.

Vlasnička struktura tih medija sve je više u rukama privatnika, što dodatno omogućuje profilaciju medija u pravcu objektivnih i slobodnih komunikacijskih kanala. Uspostavljanje europskih i svjetskih standarda u tehničkom i u programskom smislu sljedeća je zadaća tih medija. Takav je cilj teško postići, bez daljnje nazočnosti i kontrole međunarodnih predstavnika i stručnjaka, kao i stalne edukacije i novinara i *gatekeepera*.

³¹ Rezultati prvog istraživanja o pritiscima na elektroničke medije u BiH u razdoblju od 1. siječnja 2001. do 1. listopada 2001. godine:

1. *Broj prijetećih telefonskih poziva upućenih radio i TV postajama u BiH:* Od ukupnog broja od 222 radio i TV postaje, 78 ili 35,14% radio i TV postaja dobilo je ukupno 1278 prijetećih telefonskih poziva.
2. *Broj prijetećih pisama koje su primili elektronički mediji u BiH:* Od 222 elektronička medija u BiH, ukupno 19 ili 8,56% radio i TV postaja primilo je 171 prijeteće pismo/poruku.
3. *Broj izvanrednih financijskih kontrola od strane državnih tijela:* Od ukupnog broja od 222 radio i TV postaje, 30 ili 13,51% radio i TV postaja imalo je 54 izvanredne financijske kontrole od strane državnih tijela.
4. *Broj sudskih slučajeva vezanih za narav posla:* Od ukupnog broja od 222 radio i TV postaje, 39 ili 17,57% radio i TV postaja imalo je 55 sudskih slučajeva vezanih za narav njihovog posla.
5. *Broj nasilnih oštećenja opreme:* Od ukupnog broja od 222 radio i TV postaje, 27 ili 12,16% radio i TV postaja imalo je 39 nasilnih oštećenja opreme.
6. *Slučajevi zapljene video/audio/tiskanog materijala od strane vlasti:* Od ukupnog broja od 222 radio i TV postaje, 3 ili 1,35% radio i TV postaja imalo je 5 slučajeva konfiskacije video/audio/tiskanog materijala od strane vlasti.
7. *Broj slučajeva ograničenja kretanja ili zabranjenog pristupa sa svrhom onemogućavanja normalnog rada/izvještavanja:* Od ukupnog broja od 222 radio i TV postaje, 36 ili 16,22% radio i TV postaja imalo je 213 slučajeva.
8. *Broj klijenata koji su prestali/odbili oglašavati na postaji zbog programske koncepcije:* Od ukupnog broja od 222 radio i TV postaje, 23 ili 10,36% radio i TV postaja imalo je 174 slučaja da su klijenti prestali/odbili oglašavati zbog programske koncepcije stanice.
9. *Broj fizičkih napada, vezanih za posao, na osoblje postaje:* Od ukupnog broja od 222 radio i TV postaje, 30 ili 13,51% radio i TV postaja imalo je 52 slučaja fizičkih napada, vezanih za posao, na osoblje radio i TV postaja (<http://www.internews.ba>).

Literatura

Godišnjak Jugoslavenske Radio Televizije, Beograd 1996.

Ibrahimagić, Omer, 2001.: *Dejton Bosna u Evropi – pravna suština Dejtona*, VKBI, Sarajevo

Jusić, Tarik, 2000.: Medijska politika i razrješenje etničkih konflikata, u: *Upravljanje u multietničkim lokalnim zajednicama u zemljama bivše Jugoslavije*, LGI/OSI, Budapest

Knezović, Gordan, 1998.: Soros u BiH, *Državnost* – posebno izdanje, Zaklada Hrvatskoga državnoga zavjeta, Zagreb

Kujundžić, Nedjeljko/ Vego, Milan, 2003.: *Kompendij radijskog novinarstva*, Pedagoški fakultet Mostar, Mostar

Monitoring Report, br. 9., Media plan, Sarajevo, 31. lipnja 1996.

Statistički godišnjak SR BiH 1990., Republički zavod za statistiku, Sarajevo, 1990.

Statistički godišnjak SR BiH 1991., Republički zavod za statistiku, Sarajevo, 1991.

Statistički godišnjak/ljetopis Federacije BiH, Federalni zavod za statistiku, Zagreb, 2003.

Street, John, 2003.: *Masovni mediji, politika i demokracija*, FPZ, Zagreb

Thompson, Mark, 2000.: *Proizvodnja rata – Mediji u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*, Media centar Beograd i Free B92, Beograd

Tomić, Zoran/ Herceg, Nevenko, 1999.: *Izbori u Bosni i Hercegovini*, Sveučilište u Mostaru, Mostar

Tomić, Zoran, 1998.: Hrvatski mediji u BiH 1990–1997., *Državnost* – Posebno izdanje, Zaklada Hrvatskoga državnoga zavjeta, Zagreb

Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, *Službeni list SR BiH*, Sarajevo, 1989.

Vego, Milan, 2002.: Elektronski mediji u BiH, *Gaudeamus*, 5-6

<http://www.vzs.ba>

<http://www.cra.ba>

<http://www.oscebih.org>

<http://www.fena.ba>

<http://www.srna.co.yu>

<http://www.internews.ba>

<http://www.mirovni-institut.si>

Marko Sapunar
Zoran Tomić

*INFLUENCE OF MEDIA PLURALISM ON THE DEMOCRATIC
PROCESS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA*

Summary

The international community, with the implementation of a well-thought out strategy, has established in Bosnia and Herzegovina a pluralist and independent media sphere which has enabled the public discourse with objective information-providing and promotion of a plethora of different opinions. Such pluralist media scene contributes to the full freedom of expression, promotes the culture of dialogue and civil society, and represents a corrective to the state and the political structures. The article analyses the media scene in Bosnia and Herzegovina since the 1980s (the then socialist BiH) until now. In stages, the plurality of the media in Bosnia and Herzegovina before the war, during the war, and after the signing of the Dayton Accord are analyzed. The author also lists the statistical data which serve for the quantitative analysis of the development of the media in BiH and as the measure of the diversity of its media scene.

Key words: media, pluralism, Bosnia and Herzegovina, Dayton agreement, international community

Mailing address: Marko Sapunar, Fakultet političkih znanosti, Lepušićeva 6, HR 10 000 Zagreb.

Mailing address: Zoran Tomić, Pedagoški fakultet, Sveučilište u Mostaru, Bosna i Hercegovina.